



**An Analysis of Image Schemas in Emirati Dialect Proverbs (Case of research: Kitab al-Ramsa Al-Emirati)**

Mohammadreza Pahlavannezhad <sup>1</sup>, Balasem Mohseni <sup>2</sup>✉

1. Professor, Linguistics Department, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. E-mail: [pahlavan@um.ac.ir](mailto:pahlavan@um.ac.ir)

2. Corresponding Author, Assistant Professor, Arabic Language and Literature Department, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. E-mail: [mohseni@um.ac.ir](mailto:mohseni@um.ac.ir)

**Article Info**

**Abstract**

**Article Type:**  
Research Article

**Article History:**

**Received:**  
15, August, 2024

**In Revised form:**  
5, September, 2024

**Accepted:**  
20, September, 2024

**Published online:**  
21, October, 2024

Proverbs are rooted in the culture and public opinion of the people. Therefore, it is possible to get to know the culture, thought and customs of some nations to some extent. Therefore, examining the imaginary patterns of Emirati dialect proverbs will lead to a deeper acquaintance with the culture and customs of the people of that region; Because it examines the deeper relationship between language and culture. And it leads us to the point that through the understanding of conceptual schemas and abstract concepts, a relatively better understanding of language and culture and some of their functions can be achieved. The present study tries to use descriptive-analytical method to investigate the schemas in Emirati dialect proverbs extracted from the Emirati Al-Rumsa book, based on the model of Likaf and Evans' image schemas in the framework of cognitive semantics, the abundance of schemas It depicts the existing and frequency of each of these schemes and analyzes them. The results of this research indicate that from the total of 22 proverbs selected from the book "Al-Ramsa Al-Emirati" movement schema with 30%, capacity schema with 22%, power schema with 17%, adaptation schema with 13%, and schema with Continuity and fission have 9 percent each, respectively, with the highest frequency. Also, the studies show that the pronouns "Ali and Fay" have a pre-typical and focal meaning that explain the concept (on-in) respectively And when they are used in different contexts, they undergo development in meaning, in the sense that as a result of the effects of accompanying words, other meanings other than the focal meaning are formed around them.

**Keywords:**

Cognitive semantics, conceptual schemas, container schema, Arabic proverbs, Emirati accent.

Cite this The Author(s): Pahlavannezhad, M.R. ; Mohseni, B., (2025). An Analysis of Image Schemas in Emirati Dialect Proverbs (Case of research: Kitab al-Ramsa Al-Emirati). Journal of Adab-e-Arabi, Vol. 16, No. 4, Winter, Serial No.42: (139-163): DOI:10.22059/jalit.2024.380805.612858



## 1. Statement of the Problem

Proverbs play a notable role in the field of reasoning and adducing; because they are among the rooted and original factors of Arab literature. Adducing to proverbs is done in cases such as acknowledging, emphasizing, praise, criticism, embellishing speech, interest, desire, documenting speech, etc. Cognitive linguistics is an approach that examines language from a cognitive aspect (mental affairs) and has been the most prominent field of linguistics studies in recent decades. This approach examines the relationship between human language and his mind and the experiences he gains in society and studies language based on experiences, the way of perception and the way of conceptualization. According to cognitive linguistics, language units such as words, do not carry meaning; Rather, they contribute to the meaning formation process that occurs at the conceptual level. Cognitive semantics is one of the branches of cognitive linguistics. This approach was a reaction against other approaches in this field that had removed the cognitive organization from the language system. Therefore, cognitive semantics considers language as a part of the cognitive structure and does not believe that language is independent from other cognitive faculties, and in the same way, it considers linguistic knowledge as a part of general human knowledge. This approach considers linguistic meaning as the manifestation of conceptual structure, which means the organization of mental representation; it means that language is a representation of experiences and concepts formed in the mind.

One of the fundamental theories in Semantics is the theory of Image Schemas, which was proposed by Mark Johnson in 1987. The main point in the theory of Image Schemas is that due to our physical presence, activity, and movement in the outside world, we gain experiences through our body and environment that help us organize our thoughts and ideas in abstract fields. They help Talmy (2000) believes that language, by using these schemas which are the result of the ability to understand through embodiment, is helped in showing the conceptual system. Mark Johnson (1987) classifies image schemas through which we understand mental phenomena based on daily experiences categorized in the mind into three groups of Path Schemas, Container Schemas, and Force Schemas. According to Johnson, the general characteristics of schemas are: interaction based on the relationship between the body and the surrounding world, having a complex and compound structure, not being equal to mental images, having meaning and concept, and the ability to transform from a schema to another scheme. This article examines the main image schemas introduced by Evans and Green in the corpus of proverbs of the Emiratis dialect, which is a subset of the Gulf dialect. For a more detailed analysis, the description and translation of the proverbs are also done. The research data are the proverbs presented in the book "Al-Rumsa Al-Emirati" which is considered one of the most important and useful books in the field of learning the Emiratis dialect.

## 2. Necessity of Research

Many functions have been mentioned for the proverb, which are very difficult to count; because proverbs do not have a limited and specific meaning and they differ from one region to another according to the linguistic and artistic dimension, or the functional, social, and educative dimension. Therefore, research in the field of proverbs is considered among the researches that are necessary to do; because they have a high position in the daily individual and social life of man, so much so that it is impossible to imagine a day without the use of proverbs. Proverbs are related to many things,

including geographical dimensions, beliefs and customs. It should not be forgotten that the principle of using a proverb is to consider its common meaning among people.

### **3. Method**

The present research tries to analyze the schemas in the Emiratis dialect proverbs extracted from the I-Rumsa Al-Emirati book, based on the model of Lakoff and Evans' image schemas in the framework of Cognitive Semantics, using a descriptive-analytical method. The frequency of each of these schemas is also analyzed.

### **4. Results**

The results of this research indicate that from the total of 22 proverbs selected from the book "Al-Ramsa Al-Emirati", respectively, path schema with 30%, container schema with 22%, force schema with 17%, matching schema with 13%, and link and splitting schemas each have 9% have the highest frequency. Also, the results show that the prepositions /ala/ and /fi/ have a prototype and focal meaning that explain the concept of 'on' and 'in' respectively, and when they are used in different contexts, their meaning expands. It means that as a result of the accompanying words effects, meanings other than the prototype meaning are formed around them.

### **5. Discussion**

Path and container schemata have the highest percentage of frequency among the Emiratis dialect proverbs and this can have a cognitive justification. The affluence of path and container schemata in Emiratis dialect proverbs shows the special view of its speakers on surrounding phenomena and adding volume and movement to abstract phenomena, which causes more effective interaction and better understanding of concepts. All the evidence examined in this article shows that the interaction of experience and the surrounding environment, geographical locations, lifestyle, elements of the human environment, business, and trade can be used in the formation of abstract and image schemas and play a valuable role in the speech.



## واکاوی طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی (مورد پژوهش: کتاب اللمسة الإماراتية)

محمد رضا پهلوان نژاد<sup>۱</sup>، بلاسم محسنی<sup>۲</sup>

[pahlavan@um.ac.ir](mailto:pahlavan@um.ac.ir)

[mohseni@um.ac.ir](mailto:mohseni@um.ac.ir)

۱. استاد گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه:

۲. نویسنده مسئول استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. ( ) رایانامه:

### چکیده

### اطلاعات مقاله

ضرب‌المثل‌ها در فرهنگ و افکار عمومی مردم ریشه دارند. از این رو می‌توان تا حدودی با فرهنگ، اندیشه و آداب و رسوم برخی از ملت‌ها آشنا شد. از این رو بررسی طرحواره‌های تصویری ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی، سبب آشنایی ژرف‌تر با فرهنگ و آداب و رسوم مردم آن خطه خواهد شد؛ زیرا رابطه عمیق‌تر میان زبان و فرهنگ را بررسی می‌نماید و ما را به این نکته رهنمون می‌سازد که از طریق درک طرحواره‌های تصویری و مفاهیم انتزاعی می‌توان به فهم نسبتاً بهتری از زبان و فرهنگ و برخی از کارکردهای آن‌ها ناقل آمد. پژوهش حاضر می‌کوشد با روش توصیفی-تحلیلی، طرحواره‌های موجود در ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی را که از کتاب اللمسة الإماراتية استخراج شده، بر اساس الگوی طرحواره‌های تصویری لیکاف و ایوانز در چارچوب معنی‌شناسی شناختی بررسی کند و بسامد هر کدام از این طرحواره‌ها را به تصویر کشیده و به تحلیل آن‌ها بپردازد. نتایج این جستار حاکی از آن است که از مجموع ۲۲ ضرب‌المثل انتخاب‌شده از کتاب «اللمسة الإماراتية» طرحواره حرکتی با ۳۰ درصد، طرحواره ظرف بودگی ۲۲ درصد، طرحواره قدرتی ۱۷ درصد، طرحواره انطباق ۱۳ درصد و طرحواره‌های پیوستگی و شکافت هر کدام ۹ درصد به ترتیب بیشترین میزان بسامد فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهند که حروف جر «علی و فی» یک معنای پیش نمونه‌ای و کانونی دارند که به ترتیب مفهوم (بر-در) را تبیین می‌کنند و هنگامی که در بافت‌های مختلف به کار می‌روند، دچار توسعه در معنا می‌شوند، به این معنا که در نتیجه تأثیرات واژه‌های هم‌نشین، معانی دیگری غیر از آن معنای کانونی، پیرامونشان شکل می‌گیرند.

#### نوع مقاله:

بحث علمی

#### تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۵/۲۵

#### تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۶/۱۵

#### تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۶/۳۰

#### تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۰۷/۳۰

معنی‌شناسی شناختی، طرحواره‌های تصویری، طرحواره ظرف بودگی، ضرب‌المثل‌های عربی، لهجه اماراتی.

#### واژه‌های کلیدی:

استناد: پهلوان نژاد، م. ر؛ محسنی، بلاسم؛ (۱۴۰۳). واکاوی طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی (مورد پژوهش: کتاب اللمسة الإماراتية): ادب عربی، سال

DOI: 10.22059/jalit.2024.380805.612858

۱۶، شماره ۴، زمستان، شماره پیاپی ۴۲ - (۱۶۳-۱۳۹).



## ۱. مقدمه

زبان یک ابزار ارتباطی ساده و آسان است. این ابزار از یک سو حامل پیام و از سوی دیگر دربردارنده نشانه‌ها و نمادها است و بنا بر نظر «فردینان دو سوسور»<sup>۱</sup>، دو محور اساسی هر زبانی «دال» (صورت) و «مدلول» (معنی) نامیده می‌شود (پالمر، ۱۳۶۵: ۲۰). در ارتباط با کارکرد زبان و نقش آن نیز دیدگاه‌های مهمی ارائه شده که مهم‌ترین آن‌ها دیدگاه «هال»<sup>۲</sup> است که می‌گوید: زبان در خلأ وجود ندارد. زبان در جامعه انسانی و به منظور ایجاد ارتباط به کار برده می‌شود و دارای معنی است (هال، ۱۳۸۱: ۱۳۱).

درباره اهمیت زبان‌شناسی نیز پژوهشگران بسیاری وارد این عرصه شده و در این زمینه قلم‌فرسایی کرده‌اند. برآل<sup>۳</sup> در تعریف این دانش می‌گوید: زبان‌شناسی برای انسان از انسان می‌گوید. زبان‌شناسی به او می‌گوید که بر ساخته از چیست و چگونه به کمال رسیده است، آن هم با گذر از سختی‌های گوناگون و سستی‌های ناگزیر، حتی علی‌رغم عقب‌گردهای موقتی که ابزار حیاتی تمدن است (گیرتس، ۱۳۹۸: ۵۱). زبان‌شناسی شناختی<sup>۴</sup> یکی از رویکردهای نسبتاً جدید در مطالعات زبان‌شناسی است که به بررسی رابطه میان زبان، ذهن و تجارب اجتماعی و فیزیکی انسان می‌پردازد. بر اساس این رویکرد، مطالعه زبان بر اساس تجربیات انسان از جهان خارج، نحوه درک و روش مفهوم‌سازی او انجام می‌شود؛ به عبارت دیگر مطالعه زبان، مطالعه الگوهای مفهوم‌سازی شده<sup>۵</sup> است. این رویکرد حاصل منازعات زبان‌شناختی میان معناشناسان زایشی از جمله لیکاف<sup>۶</sup>، لانگاکر<sup>۷</sup> و طرفداران چامسکی<sup>۸</sup> است. به اعتقاد نظریه‌پردازان گروه یادشده، اساس مطالعات زبانی باید بر اساس معنا و توجه به استعدادهای شناختی انسان باشد و بررسی معنای زبانی بر اساس معنی‌شناسی صدق و کذب، نادرست است. در زبان‌شناسی شناختی برخلاف نظر صورت‌گرایان آنچه اصل است، معناست و صورت زبانی فرع در نظر گرفته می‌شود (شیخ سنگ تجن، ۱۳۹۶: ۱۰۴). یکی از شاخه‌های مهم در زبان‌شناسی شناختی، معنی‌شناسی شناختی است که به بررسی رابطه بین تجربه، نظام مفهومی و ساختار مفهومی می‌پردازد (ایوانز، ۲۰۰۷: ۱۷۸-۱۷۷). در معنی‌شناسی شناختی به جای توجه به جهان خارج، ساخت مفهومی یا شناختی که انسان از تجربیات جهان خارج در ذهن خود منعکس ساخته است، مورد بررسی قرار می‌گیرد. بر اساس این رویکرد، دانش زبانی مستقل از اندیشیدن و شناخت نیست. مقولات ذهنی به واسطه تجربه‌های فیزیکی شکل می‌گیرند. به اعتقاد معنی‌شناسان شناختی، انسان تجربیاتی را از جهان خارج کسب می‌کند و در ذهن خود به صورت مفاهیمی انبار می‌کند. این مفاهیم باید بتوانند در ایجاد ارتباط به کار روند، بنابراین باید قراردادی باشند (لانگاکر، ۱۹۸۷: ۱۱).

1. Ferdinand de Saussure.
2. Hall.
3. Breal.
4. Cognitive.
5. Conceptualization.
6. Lakoff.
7. Langacker.
8. Chomsky.

اگر زبان‌شناسی را مطالعه علمی زبان در نظر بگیریم، می‌توانیم از همین الگو استفاده کنیم و بگوییم که معنی‌شناسی نیز مطالعه علمی معنی است این تعریف زمانی قابل قبول است که اولاً بدانیم «مطالعه علمی» چیست و ثانیاً معلوم کنیم، منظورمان از «معنی» چیست (صفوی، ۱۴: ۱۳۸۶) «معنی‌شناسی» اصطلاحی فنی است که به مطالعه معنی اطلاق می‌شود (پالمر، ۱۳۶۵: ۱۳). معنی‌شناسی یکی از اجزاء یا سطوح زبان‌شناسی نظیر آواشناسی یا دستور است (همان، ۱۴) معنی‌شناسی زبانی گونه‌ای از معنی‌شناسی است که بخشی از دانش زبان‌شناسی به شمار می‌رود و از اصطلاحی فرانسوی<sup>۱</sup> نشأت می‌گیرد که برای نخستین بار از سوی برآل معرفی شد. در معنی‌شناسی زبانی، توجه معطوف به خود زبان است و معنی‌شناسی با مطالعه معنی به دنبال کشف چگونگی عملکرد ذهن انسان در درک معنی از طریق زبان است و در اصل بازنمودهای ذهن آدمی را باز می‌کاود. این شیوه مطالعه معنی را رهیافتی بازنمودی<sup>۲</sup> می‌نامند (صفوی، ۲۸: ۱۳۸۳).

معنی‌شناسی شناختی شعبه‌ای از دانش زبان‌شناسی است (لاینز، ۳۵: ۱۳۸۵) که به فرآیند مطالعه معنا در سایه تجربه شناختی می‌پردازد. در چنین رویکردی، تولید معنا حاصل فرآیند چند مرحله‌ای است که به موجب آن، ابتدا تجربه‌های ادراکی انسان - به عنوان موجودی معنا ساز - در قالب مفاهیمی شناختی در ذهن وی ذخیره شده و در گام‌های بعدی، همین انگاره‌های تجربه‌مند، مبنای جسمیت (عینیت) یافتگی مفاهیم انتزاعی ذهن انسان می‌شوند (گرجامی و آزاد دل، ۱۳۹۷: ۲۰۸). اصطلاح معنی‌شناسی شناختی نخستین بار از سوی لیکاف مطرح شد و نگرشی را معرفی کرد که بسیاری از معنی‌شناسان را مجذوب خود ساخت. شعار اصلی لیکاف و بسیاری از معناشناسان شناختی تبیین رابطه میان عبارات زبان و ماهیت شناختی است آنچه در معناشناسی شناختی بیش از هر چیز دیگری اهمیت پیدا می‌کند، درک ماهیت شیوه مفهوم‌سازی است. معناشناسی شناختی، مباحث و مفاهیمی از قبیل مقولات شعاعی، مفهوم‌سازی، استعاره و معانی دایره‌المعارفی را در برمی‌گیرد. یکی از مهم‌ترین مباحث در این رویکرد معنا بنیاد، طرحواره‌های تصویری هستند (باقرآبادی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳). بر اساس این نگرش، دانش زبانی مستقل از اندیشیدن و شناخت نیست. این دیدگاه در نقطه مقابل آرای فیلسوفانی چون فودور<sup>۳</sup> و زبان‌شناسانی نظیر چامسکی قرار می‌گیرد. لیکاف برخلاف دو نظریه‌پرداز یادشده، رفتار زبانی را بخشی از استعدادهای شناختی انسان می‌داند؛ استعدادهایی که برای آدمی امکان یادگیری، استدلال و تحلیل را فراهم می‌آورند. بنابراین شاید بتوان مدعی شد که هسته اصلی آنچه این دسته از زبان‌شناسان به آن معتقدند، در این عبارت نهفته است که «دانش زبانی بخشی از شناخت عام آدمی است» (همان، ۳۶۴-۳۶۳). این مقاله به بررسی عمده‌ترین طرحواره‌های تصویری معرفی شده از سوی ایوانز<sup>۴</sup> و گرین<sup>۵</sup> در پیکره ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی که زیرمجموعه

1. semantique.

2. vepres entational.

3. Fodor.

4. Evans.

5. Green.

گویش خلیجی است، می‌پردازد و به منظور واکاوی دقیق‌تر به شرح و ترجمه ضرب‌المثل‌های یادشده اهتمام ورزیده شده است. مورد پژوهش نیز ضرب‌المثل‌های ارائه‌شده در کتاب «الرمسة الإماراتية» است که از زمره مهم‌ترین و مفیدترین کتب در زمینه یادگیری لهجه اماراتی به شمار می‌رود. این جستار می‌کوشد، به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

۱. کدام یک از طرحواره‌های تصویری در کتاب الرمسة بسامد بیشتری دارند؟

۲. دلیل بسامد فراوان طرحواره مورد نظر چیست؟

### ۱-۱. پیشینه پژوهش

جستجوهای فراوان نگارنده در زمینه واکاوی ضرب‌المثل در لهجه‌های عربی بر اساس طرحواره‌های تصویری نتیجه‌ای را در پی نداشت؛ اما در ارتباط با بررسی ضرب‌المثل در زبان عربی و برخی از گویش‌ها و لهجه‌های زبان فارسی از منظر طرحواره‌های تصویری، پژوهش‌هایی صورت گرفته که در زیر به چند نمونه از آن‌ها اشاره می‌شود.

«بررسی طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های گویش تالشی در چهارچوب معنی‌شناسی شناختی» نوشته شهین سنگ تجن (۱۳۹۶)، دو فصلنامه علمی- پژوهشی زبان شناخت (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)، سال هشتم، شماره دوم. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که ضرب‌المثل‌های گویش تالشی در سه دسته طرحواره‌های حجمی، حرکتی و قدرتی تقسیم‌بندی می‌شوند. «تحلیل طرحواره‌های تصویری ضرب‌المثل‌های فرائد الأدب و نقش آن در انعکاس فرهنگ» نوشته حسین تک تبار فیروزجائی و همکاران (۱۳۹۷)، دو ماهنامه علمی- پژوهشی جستارهای زبانی، د ۹، ش ۴ (پیاپی ۴۶). دستاورد این پژوهش حاکی از آن است که طرحواره میزان، بیشترین تعداد فراوانی و طرحواره غیر ماده پنداری کمترین تعداد فراوانی را در ضرب‌المثل‌های بررسی شده دارند. حیوانات و عناصر طبیعت نیز با توجه به نقش و حضورشان در زندگی اعراب، جایگاه برتر خود را در زبان نیز حفظ کرده‌اند.

«بررسی طرحواره‌های ذهنی موجود در ضرب‌المثل‌های تهرانی (کتاب قند و نمک)» نوشته فاطمه جمشیدی و مهین ناز میر دهقان (۱۴۰۰)، دو فصلنامه روایت‌شناسی، سال ۵، شماره ۱۰. این پژوهش به بررسی طرحواره‌ای استعاره‌های موجود در پیکره ضرب‌المثل‌های تهرانی بر مبنای مدل طرحواره‌های تصویری ایوانز و گرین (۲۰۰۶) و در چارچوب معنی‌شناسی شناختی پرداخته و یافته‌ها حاکی از آن است که انواع کلی طرحواره‌های تصویری از جمله: طرحواره حجمی، جهتی، حرکتی و قدرتی در ضرب‌المثل‌های تهرانی یافت می‌شود.

پژوهش پیش رو از آن جهت که ضرب‌المثل در یکی از لهجه‌های زبان عربی را از حیث طرحواره‌های تصویری و بر اساس دیدگاه نظریه‌پردازان زبان‌شناختی از جمله ایوانز و گرین مورد واکاوی قرار می‌دهد، از سایر پژوهش‌های مربوط به لهجه‌های عربی که از نقش زبان‌شناختی ضرب‌المثل غفلت ورزیده‌اند، متمایز می‌گردد.

### ۲. ضرب‌المثل و اهمیت آن

ضرب‌المثل در همه زبان‌ها نقش مؤثر و غیر قابل انکاری ایفا می‌کند. این نقش و جایگاه منحصر به فرد بزرگان بسیاری را به اظهار نظر در این باره و داشته است. أبو‌هلال عسکری درباره

ضرب‌المثل می‌گوید: «نکته شگفت‌آور ضرب‌المثل در زبان عربی این است که با وجود لفظ مختصرش به اندازه یک کلام دارای اطناب، معنادار است. افزون بر این، به کلام جلوه خاصی بخشیده و با الفاظ اندک؛ اما پر محتوایش به راحتی در ذهن حک می‌شود» (العسکری، ۱/۱۹۸۸: ۵). ضرب‌المثل‌ها نقش شایان‌ذکری در زمینه استدلال و استشهاد نیز ایفا می‌کنند؛ زیرا از جمله عوامل ریشه‌دار و اصیل ادبیات عرب به شمار می‌روند (الشعراوی، ۱/۱۹۹۱: ۱۶۵). استشهاد به ضرب‌المثل در مواردی همچون تصدیق و تأکید مدح یا نکوهش، آراستن کلام، علاقه و رغبت مستند کردن کلام و... صورت می‌پذیرد (الیوسی، ۱۹۸۱: ۳۱). برای ضرب‌المثل کارکردهای بسیاری ذکر شده است که شمارش آنها بسیار سخت و دشوار است؛ زیرا ضرب‌المثل مفهوم محدود و معینی ندارد و با توجه به بُعد زبانی و هنری، یا بعد کارکردی و اجتماعی و تربیتی از منطقه‌ای تا منطقه دیگر متفاوت هستند (عریف، ۲۰۱۳: ۲۸). از این رو، پژوهش در زمینه ضرب‌المثل از جمله پژوهش‌هایی به شمار می‌رود که شایستگی تحقیق را دارا هستند؛ زیرا در زندگی روزانه فردی و اجتماعی بشر از جایگاه والایی برخوردار هستند تا آنجا که نمی‌توان روزی بدون بهره‌گیری از ضرب‌المثل را تصور کرد. ضرب‌المثل به بسیاری از امور از جمله ابعاد جغرافیایی، اعتقادات و آداب و رسوم مربوط می‌شود (محمد سلیمان، ۲۰۱۲: ۴). این نکته را نیز نباید از یاد برد که اصل در به کارگیری ضرب‌المثل، در نظر گرفتن معنی معمول و عرفی آن در میان مردم است (ناصر و دیگران، ۱۳۹۵: ۲۵).

### ۳. طرحواره‌های تصویری

زبان‌شناسی شناختی رویکردی است که به بررسی زبان از جنبه شناختی (امور ذهنی) می‌پردازد و در دهه‌های اخیر، برجسته‌ترین حوزه مطالعات زبان‌شناسی بوده است. این رویکرد رابطه میان زبان انسان و ذهن او و تجاربی که در اجتماع به دست می‌آورد را مورد بررسی قرار می‌دهد و زبان را بر اساس تجربیات، نحوه ادراک و شیوه مفهوم‌سازی مطالعه می‌کند (راسخ مه‌ند، ۱۳۹۳: ۶). مراد از مفهوم همان واحد بنیادی شناخت است و منظور از مفهوم‌سازی، فرآیند معنا‌سازی است که زبان نیز در آن نقش دارد. زبان از این راه معنا‌سازی می‌کند که معرفت دایره‌المعارفی بسیار غنی را در دسترس قرار می‌دهد و زمینه فرآیندهای پیچیده تلفیق مفهومی را فراهم می‌سازد. بنا به زبان‌شناسی شناختی، واحدهای زبانی؛ از قبیل واژه‌ها، حامل معنا نیستند؛ بلکه در فرآیند تشکیل معنی که در سطح مفهومی رخ می‌دهد، سهمیم هستند؛ به عبارت دیگر، واژه‌ها برچسبی برای کل معنای مورد نظر نیستند؛ بلکه آنها در مجموعه اموری هستند که در تشکیل معنا نقش دارند (قائمی‌نیا، ۱۴۰۰: ۶۶۲-۶۶۳).

معناشناسی شناختی یکی از شاخه‌های زبان‌شناسی شناختی است. این رویکرد، واکنشی در مقابل دیگر رویکردهای این حوزه بود که سازمان شناختی را از نظام زبانی حذف می‌کردند. از همین رو، معناشناسی شناختی، زبان را به عنوان بخشی از ساختار شناختی می‌داند و قائل به استقلال زبان از سایر قوای شناختی نیست و به همان نسبت، دانش زبانی را نیز بخشی از شناخت عام انسان به حساب می‌آورد (صفوی، ۱۳۸۲: ۶۶). این رویکرد، معنای زبانی را به مثابه تجلی‌گاه ساختار مفهومی در نظر می‌گیرد که به معنای سازمان بازنمایی ذهنی است (بلیس و



اردبیلی، ۱۳۹۲: ۲۳)؛ یعنی اینکه زبان بازنمودی از تجربیات و مفاهیمی است که در ذهن شکل گرفته است.

یکی از نظریه‌های بنیادین در معناشناسی، نظریه طرحواره‌های تصویری است که در سال ۱۹۸۷ توسط مارک جانسون<sup>۱</sup> مطرح شد. دیدگاه اصلی در نظریه طرحواره‌های تصویری این است که به دلیل حضور فیزیکی و فعالیت و حرکت ما در جهان خارج، از طریق بدن و محیط پیرامونمان تجربه‌هایی کسب می‌کنیم که ما را در سازمان‌دهی افکار و اندیشه‌هایمان در حوزه‌های انتزاعی یاری می‌دهند. تالمی<sup>۲</sup> (۲۰۰۰) معتقد است که زبان، با استفاده از همین طرحواره‌ها که حاصل قابلیت درک از طریق جسمی شدگی است، در نشان دادن نظام مفهومی کمک می‌گیرد. مارک جانسون (۱۹۸۷)، طرحواره‌های تصویری‌ای که از طریق آن، پدیده‌های ذهنی را بر اساس تجربیات روزانه طبقه‌بندی شده در ذهن درک می‌کنیم، در سه گروه طرحواره‌های حرکتی، طرحواره‌های حجمی و طرحواره‌های قدرتی طبقه‌بندی می‌کند. ویژگی‌های کلی طرحواره‌ها از نظر جانسون عبارت‌اند از: تعامل با تکیه بر ارتباط جسم با دنیای اطراف، داشتن ساختار پیچیده و مرکب، عدم یکسانی و برابری با تصاویر ذهنی، برخورداری از معنا و مفهوم و قابلیت تبدیل از طرحواره‌ای به طرحواره دیگر (ویسی و دریس، ۱۳۹۴: ۷-۶).

#### ۴. بحث و بررسی

##### ۴-۱. طرحواره ظرف بودگی

این طرحواره شامل طرحواره ظرف، طرحواره داخل-خارج، طرحواره سطح، طرحواره پر-خالی، طرحواره محتواست. تجربه‌های روزانه از ظرف می‌تواند قرار گرفتن در یک اتاق، یک فنجان چای، یخچال و فریزر و جز آن را شامل می‌شود (لیکاف، ۲۷۱: ۱۹۸۷). در زندگی روزمره، بساری از مفاهیم را با استفاده از حروف اضافه‌ای همچون بیرون، بیرون از داخل، به طرف داخل و... بیان می‌کنیم که همگی مربوط به طرحواره تصویری ظرف است (Evans & Green, 2006: 180) تجربه بدنی: همان‌گونه که جانسون خاطر نشان می‌کند، ما بدن‌های خود را به طور پیوسته هم به صورت ظرف وهم چیزهایی در داخل ظرف (مثلاً، داخل اتاق) احساس می‌کنیم. هر چیزی یا داخل ظرف است یا در خارج آن. اگر ظرف الف در داخل ب و X داخل الف باشد، آنگاه X در داخل ب است (لیکاف، ۱/۱۴۰: ۴۶۴). اکنون به بررسی نمونه‌هایی از این نوع پرداخته می‌شود:

۴-۱-۱. *أَوْ فِيهِ خَيْرٌ كَانِ مَا رَمَاهُ الطَّيْرُ* (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۷۰)

ترجمه: اگر خیری در آن بود، پرنده آن را رها نمی‌کرد.

این ضرب‌المثل ریشه تاریخی دارد؛ زیرا عرب‌های این منطقه (امارات) بازها و عقاب‌ها را تربیت می‌کردند تا برای آنها صید به ارمغان آورد. این پرندگان پس از شکار طعمه، آن را روی زمین می‌افکندند. این ضرب‌المثل کنایه از آن دارد که اگر در چیزی خیری وجود داشته باشد صاحب مال آن را نزد خود نگاه می‌دارد.

1. Johnson.

2. Talmy.

حرف جر «فی» در این بافت همنشین واژه «خیر» و به عنوان ظرف آن قرار گرفته و دچار توسعه معنایی شده است به این معنا که از این ظرف مفاهیمی مانند فایده، برکت و ارزش نیز استنباط می‌شود. در نتیجه تأثیرات واژه‌های همنشین و شکل‌گیری معانی دیگری غیر از آن معنای کانونی در پیرامون آن، گسترش معنا در قالب طرحواره‌های تصویری، در شکل انعطاف‌پذیری معنا قابل بررسی است. هم‌آیی واژه‌های خیر و طیر بر بلاغت سخن افزوده و از لحاظ فقه اللغة هرگاه دو واژه سه حرفی دو ریشه یکسان داشته باشند از لحاظ معنا شبیه به یکدیگرند. در اینجا نیز شاهد آن هستیم که در طیر (پرنده)، خیر (منفعت و سود) وجود دارد.

۴-۲. حَلَاةُ الثَّوْبِ رُقْعَتُهُ مِنْهُ وَفِيهِ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۹۱)

ترجمه: زیبایی پیراهن به این است که وصله آن از جنس خودش باشد.

این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که می‌خواهیم بگوییم بهتر است افراد در معاشرت، ازدواج و ... همسان خویش را برگزینند.

در ضرب‌المثل «حَلَاةُ الثَّوْبِ رُقْعَتُهُ مِنْهُ وَفِيهِ» حرف جر «فی» از طریق پیوستن به ضمیر هاء با واژه «الثَّوْب» ارتباط پیدا کرده و دچار توسعه معنایی شده است و مفاهیمی از قبیل زیبایی، عظمت و افتخار از آن فهمیده می‌شود؛ زیرا از دیرباز تاکنون معانی همچون عفاف، آراستگی، بلند پایگی، عظمت و افتخار از جامه و لباس به ذهن متبادر می‌شود. در نتیجه کنش واژه‌های همنشین، معانی دیگری غیر از آن معنای کانونی، پیرامون حرف جر «فی» شکل گرفته و گسترش معنایی در قالب طرحواره‌های تصویری و به شکل انطباق معنا قابل بررسی است.

۴-۳. عَيْنُ الْحَسُودِ فِيهَا عُودٌ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۱۱۸)

ترجمه: حالت نفرین دارد و به معنای الهی در چشم فرد حسود و تنگ نظر، چوب فرو رود.

این ضرب‌المثل هنگام ملالت از بدخواهی دشمنان، حسودان و تنگ نظران و فتنه انگیزی‌های آنان به کار می‌رود و نیز پیش از وقوع اتفاقی خوشایند یا میمون و مبارک یا هنگام آن برای در امان ماندن از گزند تنگ نظران، گفته می‌شود.

در این مثال چشم به مثابه ظرفی تلقی شده که چیزی داخل یا خارج آن قرار می‌گیرد و چوب مظرورف آن است؛ چراکه در درون ظرف (چشم) جای می‌گیرد. هم‌آیی واژه‌های حسود و عود که جناس ناقص دارند بر بلاغت کلام افزوده است.

۴-۴. خَمْسَةٌ وَخَمِيسَةٌ فِي عَيْنِ الْعَدُوِّ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۱۵۲)

ترجمه: پنج انگشت در چشم دشمن

این ضرب‌المثل در زبان عربی هنگام ملالت از افراد تنگ‌نظر و برای جلوگیری از حسد گفته می‌شود کف دست یا همان نماد پنج انگشت که معمولاً از عاج یا نقره تهیه می‌شود و به عنوان تعویذی جهت خنثی کردن حسد و انرژی‌های منفی در منزل عرب‌ها جای دارد و به دست حضرت فاطمه (س) نیز اشاره دارد که برای در امان ماندن از حسد استفاده می‌شود.

در این مثال چشم به مثابه ظرفی تلقی شده که چیزی داخل یا خارج آن قرار می‌گیرد و پنج انگشت به عنوان مظرورف آن است که در داخل چشم قرار می‌گیرد. هم‌آیی واژه‌های خمسة و

خمیسه از مصدر مشترک (خ م س) که خمیسه در واقع مصغر خمسه است، دلالت بر تأکید بیشتر دارد و جهت مبالغه استفاده شده و شدت نفرین را می‌رساند.

#### ۲-۴. طرحواره حرکتی

یکی دیگر از انواع طرحواره‌های تصویری که جانسون به معرفی آن می‌پردازد، طرحواره حرکتی<sup>۱</sup> است به اعتقاد جانسون حرکت انسان و مشاهده حرکت سایر پدیده‌های متحرک، تجربه‌ای در اختیار انسان قرار داده تا طرحواره‌ای انتزاعی از این حرکت فیزیکی در ذهن خود پدید آورد و برای آنچه قادر به حرکت نیست، چنین ویژگی‌ای را در نظر گیرد.

حرکت دارای آغاز و پایانی است و می‌تواند در میان مسیر از نقاطی در حد فاصل میان دو نقطه آغاز و پایان برخوردار باشد در طرح (۶۸۰)، نقطه آغاز و پایان مسیر حرکت با الف و ب مشخص شده‌اند. مسلماً حرکت از الف به ب و رسیدن به نقطه ب مستلزم گذر از نقاط مختلف مسیر حرکت است. حرکت، متضمن گذر زمان است؛ بنابراین رسیدن از نقطه الف به ب نیازمند زمانی است که می‌تواند به صورت صریح یا ضمنی در طرحواره حرکتی مطرح باشد (صفوی، ۱۳۸۳: ۳۷۶-۳۷۵).

#### ۲-۴-۱. مُدِ رَجُولِكْ عَلِيَّ قَدْ لِحَافِكْ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۲۳۳)

ترجمه: پایت را به اندازه گلیمت دراز کن.

این ضرب‌المثل که در لهجه اهوازی نیز به صورت «مُدِ إِرْلِيكْ عَلِيَّ كَدَّ غَطَاكْ» نیز ضبط شده است (یابری، ۱۳۸۵: ۹۱)، اشاره به آن دارد که به اندازه توانایی‌ها و استعدادهایمان از خویش انتظار داشته باشیم. چه در کسب فضیلت‌ها و چه در امور دیگر؛ و نیز این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که یک شخص حد و حدود خود را نداند چراکه گاهی زیاده‌خواهی برخی افراد موجب می‌شود آن‌ها بدون توجه به شان و مقامشان چیزی را درخواست کنند که کاملاً نابجا باشد. این ضرب‌المثل به ما یادآور می‌شود درخواست‌ها و توقعات بیجا از دیگران نداشته باشیم.

در اینجا طرحواره حرکتی مطرح است: حرکت پا و دراز کردن آن و سپس برگشت آن. به ترتیب، مبدأ حرکت پا از سمت بدن، مسیر (حرکت پا از سمت بدن به سمت گلیم) و مقصد (لِحَاف / گلیم) است. در این ضرب‌المثل حرف جر «علی» معنی محافظت از آن استنباط می‌شود؛ مانند آیه ﴿أَلَمْ يَنْهَ عَنْهُ الْمَلِكُ أَلَمْ يَكُنْ عَلَىٰ سِدْرٍ مِّنَ الْأَعْيُنِ أَلَمْ يَلْمِزْ أَلَمْ يَنْهَ عَنْهُ الْمَلِكُ أَلَمْ يَكُنْ عَلَىٰ سِدْرٍ مِّنَ الْأَعْيُنِ أَلَمْ يَلْمِزْ أَلَمْ يَنْهَ عَنْهُ الْمَلِكُ﴾ (۳۱ / رعد)؛ آیا کسی که بر همه نفوس {جهانیان} با آنچه به دست آورده‌اند، مسلط و حاکم و نگهبان است [و همه تحولات وجود آنان را تا رساندنشان به سر منزل مقصود در اختیار دارد، مانند کسی است که مطلقاً این صفات را ندارد؟] که قائم در این شاهد مثال یعنی حافظ و نگهدارنده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲/۳: ۲۶۸) و حرف جر «علی» مستولی شدن مسیریما با صفت حفاظت را بر هر نفس نشان می‌دهد، گویی بالای سر آن‌ها ایستاده است؛ بنابراین مصاحبت (قائم) با «علی»، مفهوم محافظت را به روش استعاری برای مخاطب تبیین می‌کند؛ به این صورت که از قرار گرفتن دو جسم فیزیکی بر روی هم جسمی که در بالا قرار دارد نسبت به جسم زیرین، دارای ویژگی قائمیت است به مفهوم

1. path schema.

انتزاعی محافظت منتقل می‌شود (توکل نیا و حسومی، ۱۳۹۷: ۲۱۰-۲۰۹). همین امر در ارتباط با ضرب‌المثل فوق صادق است به این صورت که فعل امر «مد» معنای سایه گستردن و محافظت از آن فهمیده می‌شود و همراه با حرف جر «علی» که معنی مستولی شدن مسیریما از آن برداشت می‌شود بیانگر حفاظت شخص از حد و حدود خویش است و اجازه پیشروی بیش از حد به خود نمی‌دهد و بر این امر محافظت می‌کند.

۲-۲-۴. لَا تَكْثُرُ الدُّوسُ تَرَىٰ يِعَافُونَكَ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۱۴۲)

ترجمه: زیاد رفت و آمد نکن که موجب ملالت شوی.

این ضرب‌المثل اشاره به آن دارد که ارتباط بیش از حد موجب شکستن حریم‌ها و حرمت اشخاص گشته و موجب ملالت و کدورت می‌شود. به همین سبب اندازه نگه داشتن در ارتباط، امری ضروری است. لگد زدن و رفت و آمد کردن چه در معنای اصلی و چه در معنای کنایی به طرحواره حرکتی اشاره دارد. حرکت از مبدأ به سمت مقصد و بازگشت از آن به ترتیب مبدأ (مکان اولیه فرد)، مسیر (حرکت از سمت مکان اولیه به سمت مکان ثانویه) و مقصد (مکان ثانویه «منزل شخص دیگر») است.

۳-۲-۴. اَللّٰی يَرْوِحُ يَلِيَا عَزِيْمَةً يَرْقُدُ يَلِيَا فَرَّاشٍ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۱۴۲)

ترجمه: کسی که بدون دعوت به میهمانی می‌رود شب بدون تشک می‌خوابد.

این ضرب‌المثل کنایه از آن دارد که اگر فردی بدون دعوت به جایی برود برایش احترام و منزلتی قائل نخواهند شد؛ و در مذمت و نکوهش این رفتار ناپسند، یعنی بدون دعوت جایی رفتن آمده است. این ضرب‌المثل در لهجه اهوازی نیز به دو صورت «الرَّايِحُ ابْغِيْرَ عَزِيْمَةً يَكْغُدُ ابْغِيْرُ إِفْرَاشٍ» و «العزَامُ عَلٰی نَفْسِهِ إِبْرِيْدُ رَفْسَهُ» ثبت شده است (یابری، ۱۳۸۵: ۵۳ - ۶۹).

به طرحواره حرکتی اشاره دارد. به ترتیب مبدأ (منزل خود)، مسیر (حرکت از منزل به سمت مقصد «منزل دیگران») و در آنجا اقامت گزیدن و مقصد (مکان ثانویه «منزل دیگران») است. گاهی انسان بدن خود یا اشیاء را در مرکز و محور توجه قرار داده و اشیاء و امور دیگر را در حاشیه و توجه کمتری قرار می‌دهد که با این نوع تجربه طرحواره مرکز پیرامون را تصویرسازی می‌کند (توکل نیا و حسومی، ۱۳۹۷: ۲۱۶). در مثال یادشده، از آنجا که میزبان عده‌ای خاصی را دعوت کرده و برای آنها ضیافتی را بر حسب تعدادشان تدارک دیده است نسبت به سایر مهمانانی که بدون دعوت در ضیافت حاضر شده‌اند، توجه کمتری صرف می‌نماید و از این طریق طرحواره مرکز پیرامون نیز به ذهن متبادر می‌شود.

۴-۲-۴. لُقْمَةُ الشَّبْعَانِ عَلٰی الْجَوْعَانَ بَطِيْءٌ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۵۸)

ترجمه: غذا خوردن سیر در نظر گرسنه آهسته است.

این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که فقیر و غنی در قیاس هم به کار روند و نیز هنگام غذا خوردن؛ چراکه فردی که سیر است از روی طمأنینه و با آرامش لقمه‌های کوچک برمی‌دارد و می‌خورد حال آن‌که فردی که گرسنه است با شتاب و با ولع غذاخورده و لقمه‌های بزرگ برمی‌دارد. در لهجه اهوازی نیز می‌گویند «الشبعان يفت على جوعان حروف» (یابری، ۱۳۸۵)؛ یعنی انسان سیر در نظر فرد گرسنه، تو گویی خرده‌های نان برمی‌دارد؛ یعنی افراد بنا به مقتضای

حالشان، یکدیگر را درک می‌نمایند و نباید این دو را با یکدیگر سنجید چراکه این‌گونه سنجیدن و قیاس میان دو چیز نامربوط، ژاژخائیدن است.

به طرحواره حرکتی اشاره دارد. حرف جر «علی» گاهی بیانگر نقاط مبدأ و مقصد است به این ترتیب که مبدأ (حرکت غذا و لقمه برداشتن فرد سیر) مسیر (حرکت لقمه از روی سفره به سمت دهان) و مقصد (دهان) است. این حرکت به صورت عمودی ترسیم‌شده که بین مبدأ و مقصد طرحواره صعود و سقوط را تداعی می‌کند. در خود لقمه برداشتن نیز طرحواره حرکتی وجود دارد. مبدأ (حرکت دست به سمت نان و...)، مسیر بردن نان و مواد غذایی به سمت دهان و مقصد گذاشتن آن در دهان است. در جویدن غذا نیز طرحواره حرکتی مطرح است. مبدأ (گذاشتن لقمه در دهان)، مسیر (حرکت لقمه در دهان و جویدن آن توسط دندان‌ها و حرکت به سمت مری و سپس روده و ...) و مقصد (دفع آن) است.

۴-۲-۵. هَامُور مَا يَدْخُلُ وَلَا يُخَلِّي السَّمَكُ يَدْخُلُونَ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۱۲۰)

ترجمه: هامور خودش وارد (قفس‌های مخصوص صید) نمی‌شود و نمی‌گذارد بقیه ماهی‌های کوچک نیز وارد آن شوند.

این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که فردی نه خودش برای دیگران خیر دارد و نه می‌گذارد خیر دیگران شامل حال بقیه شود. در عدم حرکت هامور و مانع ورود ماهی‌های دیگر شدن نوعی طرحواره حرکتی وجود دارد. به ترتیب مبدأ (حرکت ماهی هامور از مکان اولیه)، مسیر (حرکت به سمت قفس‌های مخصوص صید) و مقصد (قفس مخصوص صید) است؛ زیرا ماهی هامور از مکان اولیه خود حرکت می‌کند تا مانع ورود ماهی‌های دیگر به قفس مخصوص صید شود. افزون بر این، گاهی انسان با محوریت قرار دادن بدن خود، اشیاء و امور دیگر را در حاشیه و توجه کمتری قرار می‌دهد که با این نوع تجربه طرحواره مرکز پیرامون را تصویرسازی می‌کند (توکل نیا و حسومی، ۱۳۹۷: ۲۱۶). در مثال یادشده، از آنجا که ماهی هامور مانع از عبور ماهی‌های دیگر از اطراف خود شده و از ورود آنها به قفس جلوگیری می‌کند، تداعی‌کننده، طرحواره مرکز پیرامون است.

۴-۲-۶. الصَّاحِبِ سَاحِبِ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۵۴)

ترجمه: دوست موجب پیشرفت و ترقی یا پسرفت شخص است.

این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که می‌خواهیم بر نقش دوست، چه سازنده و چه مخرب اشاره نماییم؛ چراکه بهره‌مند بودن از دوست خوب از اهمیت بسیاری برخوردار است و چه‌بسا یافتن دوست خوب که به‌سان در کمیاب و نادر است، یکی از دستاوردهای مهم هر شخص در زندگی است. در هل دادن دوست انسان به سمت پیشرفت و ترقی یا پسرفت طرحواره حرکتی مطرح است، به ترتیب مبدأ (مکان اولیه دوست)، مسیر (حرکت از مکان اولیه به سمت مقصد مورد نظر) و مقصد (مکان کنونی) است. هرچند چون حالت انتزاعی دارد مشخص نمودن مبدأ، مقصد و مسیر برای آن دشوار خواهد بود.

۴-۲-۷. الفُلُوسُ تُجَى بِالْعَرُوسِ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۲۷۹)

ترجمه: پول، عروس و چیزهای گران قیمت با خود می‌آورد.

این ضرب‌المثل که در لهجه اهوازی نیز به دو صورت «هات الفلوس وخذ العروس» و «تعطی افلوس تاخذ العروس» ثبت شده است (یابری، ۱۳۸۵: ۱۰۶ - ۳۸)، اشاره به اهمیت و ارزش پول و مال و ثروت دارد و اینکه ثروت موجب گشایش و موفقیت است و به وسیله آن می‌توان، به هر آنچه مقصود است، رسید.

در حرکت عروس از منزل خویش به منزل داماد، طرحواره حرکتی وجود دارد. به ترتیب مبدأ (منزل پدر عروس)، مسیر (حرکت از منزل پدر عروس به سمت منزل داماد) و مقصد (منزل داماد) است.

#### ۳-۴. طرحواره انطباق و این همانی (همسانی)

از طریق مشاهده و کشف، شباهت پدیده‌های گوناگون در ذهن نقش می‌بندد (Evans & Green, 2006: 188). انسان‌ها در زندگی روزمره‌شان همواره با تجربه‌هایی روبرو هستند که از ویژگی‌های یکسان و تشابه‌هایی برخوردارند؛ مانند تشابه عاطفی، رفتاری، گفتاری و ظاهری. به این ترتیب ذهن انسان از طریق مشاهده و در نتیجه تعامل با جهان و محیط، در جهت ساخت طرحواره همسانی به صورت انتزاعی فعال گردیده و باعث ظهور آنها در ساخت‌های زبانی و گفتار سخن‌گویان زبان می‌گردد (پاک‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۳۲).

#### ۳-۴-۱. الشَّيْفَةُ شَيْفَةٌ وَالْمَعَانِي ضَعِيفَةٌ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۲۴۵)

ترجمه: هم زشت است و هم اخلاقش نیکو نیست.

این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که زنی هم زشت و هم زشت‌خو باشد؛ که مقصود یکسان بودن ظاهر و باطن چیزی است. در این مثال برای تبیین شباهت تام میان ظاهر و باطن بهره جسته است. در این مثال مقصود از شیفه (ظاهر زشت) و مقصود معانی ضعیفه همان زشت‌خو بودن است.

#### ۳-۴-۲. إِنْ كَانَ الْكَلَامُ مِنْ فَضِيَّةٍ، فَالْسُّكُوتُ مِنْ ذَهَبٍ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۲۷۶)

ترجمه: اگر سخن به‌سان نقره است سکوت به‌سان طلاست.

این ضرب‌المثل به این اشاره دارد که اهمیت خاموشی و سکوت آن‌قدر زیاد است که چنانچه تشبیهی در کار باشد، سخن به نقره و خاموشی به طلا تعبیر می‌شود. این ضرب‌المثل اشاره به آن دارد که باید مهارت سکوت و هنر خاموشی را در وجود خود نهادینه سازیم؛ چراکه بسیاری از سخن‌گفتن‌ها آتش خشم، کینه و حسد را شعله‌ور می‌سازند و موجب خسران و زیان می‌شوند. در آموزه‌های دینی ما نیز از خاموشی به عنوان گنجینه‌ای از گنجینه‌های حکمت یاد شده که موجب اعتلا، پیشرفت و رشد و کمال آدمی می‌شود. امام رضا (ع) می‌فرماید: «از نشانه‌های دین فهمی، علم و حلم است و خاموشی، دری از درهای حکمت است» (حرانی، ۱۳۸۲: ۴۴۵).

در این مثال برای تبیین شباهت تام میان طلا و سکوت و نقره و سخن از این مثال بهره جسته است؛ زیرا سخن به نقره و سکوت به طلا نسبت داده شده است.

#### ۳-۴-۳. حَلَاةُ الثُّوبِ رُفَعَتْهُ مِنْهُ وَفِيهِ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۹۱)

ترجمه: زیبایی پیراهن به این است که وصله آن از جنس خودش باشد.

این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که می‌خواهیم بگوییم بهتر است افراد در معاشرت، ازدواج و ... همسان خویش را برگزینند.

۱- کنایه از رفت و آمد افراد هم طبقه با یکدیگر است.

۲- هر کسی دوست مورد سلیقه خود را خواهد یافت.

۳- انسان باید با افراد مثل خودش آمد و رفت و نشست و برخاست داشته باشد.

در این مثال برای تبیین شباهت تام میان انسان و یار او (معاشر او) از مثال پیراهن و وصله آن بهره جسته است. هم آبی واژه‌های حلاله (زیبایی) و ثوب (لباس) به فاخر بودن آن اشاره دارد. علت استفاده از این مثال از این جهت است که وصله پیراهن به لباس متصل شده و جزئی از آن تلقی می‌گردد. در اینجا برای اهمیت مسئله تناسب میان دو شخص چه در ازدواج، چه در معاشرت و غیره از مثال (وصله لباس و لباس) استفاده شده که به یکدیگر متصل شده و یکی می‌گردند؛ چراکه اگر وصله پیراهن از جنس خود آن نباشد لباس نا زیبا می‌گردد.

#### ۴-۴. طرحواره پیوستگی

از طریق تجربه زندگی اجتماعی خود و زندگی موجودات به‌طور گروهی و روابط موجود بین آنها، طرحواره پیوستگی در ذهن شکل می‌گیرد که شامل زیرمجموعه‌هایی چون اتحاد، مجموعه، شکافتن، تکرار، کل جزء و ارتباط است (Evan & Green, 2006: 191) طرحواره اتحاد با تجربه حاصل از به هم پیوستن پدیده‌ها شکل می‌گیرد (تک تبار فیروزجائی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۱۰)

۴-۱. اَنَا وَأَخُو عَلَى وُلْدِ عَمِّي وَأَنَا وَوَلَدِ عَمِّي عَالِغَرِيبِ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۱۴۵)

ترجمه: من و برادرم علیه پسر عمویم هستیم و من و پسر عمویم علیه غریبه‌ها هستیم.

این ضرب‌المثل اشاره به تعصب جاهلی دارد که طبق آن قوم و خویش موظف‌اند از یکدیگر حمایت کرده و از حقوق یکدیگر در برابر دیگران دفاع کنند. این ضرب‌المثل به اتحاد و یکپارچگی اشاره دارد؛ زیرا از رهگذر پیوستگی و اتحاد می‌توان به موفقیت و پیروزی دست یافت. از این رو است که کارهای گروهی از کارهای فردی موفق‌تر هستند. پیروزی که همان برتری یا غالبیت است به دو نیروی متقابل اشاره دارد که یک طرف آن چیره و پیروز است و طرف مقابل شکست خورده است و تاب مقاومت ندارد (موسوی بفرویی و توکل نیا: ۱۳۹۸: ۶۲). این مفهوم گاهی با معنای مکانی «علی» در ضرب‌المثل‌های اماراتی به کار رفته است که ضرب‌المثل یادشده نمونه‌ای از کاربرد این نوع مفهوم به شمار می‌رود؛ زیرا از اتحاد و پیوستگی دو نفر، پیروزی بر شخص ثالث حاصل می‌شود. مشابه این ضرب‌المثل فارسی (یکدست صدا ندارد) نیز کاربرد فراوانی دارد.

۴-۲. خَشْمَكِ مِنْكَ لَوْ كَانَ عَوَجَ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۲۰۰)

ترجمه: بینی توست حتی اگر کج باشد.

این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که میان قوم و خویشان نزاعی درگیرد و حال ما می‌خواهیم آنها را به وحدت فراخوانیم. مقصود از بینی همان خویشان و نزدیکان است پس برماست که حرمت آنها را حفظ کرده و با یکدیگر اتحاد و همبستگی داشته باشیم؛ زیرا همان‌گونه که وجود بینی صورت را زیبا می‌کند و عدم وجود آن موجب نازیبایی است عدم اتحاد

با بستگان نیز جزء زشتی‌های سیرت است. این ضرب‌المثل به اتحاد و یکپارچگی اشاره دارد؛ زیرا توصیه به اتحاد و همراهی با خویشان و بستگان دارد.

#### ۴-۵. طرحواره شکافت

طرحواره شکافتن یکی دیگر از انواع طرحواره‌های تصویری است که در دانش معناشناسی از اهمیت والایی برخوردار است طرحواره یادشده از رهگذر تجربه حاصل از جدا شدن اجسام و موجودات ایجاد می‌شود (تک تبار فیروزجائی و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۱۵). این شکافتن شدن و یا از هم گسستن پدیده‌ها و اجسام به طرق گوناگونی انجام می‌پذیرد که از جمله آنها می‌توان به انسان و حیوان و... اشاره کرد؛ مانند زمانی که انسان در دل کوه شکاف ایجاد می‌کند یا حیوانی، حیوان دیگری را می‌درد (عضو امینیان و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۱۱). از این رو می‌توان گفت که این طرحواره بر انفکاک، جدایی، گسست و فاصله و مفاهیم دیگری از این دست دلالت می‌کند.

۴-۵-۱. یا انا یا هو (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۸۰)

ترجمه: یا من یا او

این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که شخص میان انتخاب دو چیز یا دو فرد مردد باشد و نیز در مواقعی به کار می‌رود که فرد می‌خواهد حقانیت خویش را به اثبات رسانده و حرف خود را به کرسی بنشانند در این مواقع می‌گویند یا جای من است یا او که این عبارت نیز می‌تواند معادل فارسی باشد. در تردید را کنار گذاشتن و انتخاب میان دو چیز یا دو فرد نوعی شکاف و جدایی وجود دارد؛ زیرا وجود همزمان دو چیز مغایر با یکدیگر ناممکن می‌نماید، بنابراین به طرحواره شکافت اشاره دارد.

۴-۵-۲. راحت السکرّة و جت الفکرّة (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۲۷۶)

ترجمه: مستی رفت و آگاهی و هشیاری آمد.

این ضرب‌المثل اشاره به بیدار شدن از خواب خرگوشی دارد.

در خارج شدن از حالت مستی و آمدن هشیاری و بیداری و آگاهی نوعی شکاف و جدایی وجود دارد؛ زیرا وجود همزمان مستی و آگاهی و هشیاری ممکن نیست بنابراین به طرحواره شکافت اشاره دارد. در این مثال میان حالت مستی و هشیاری فاصله و وقفه ایجاد می‌شود و تا زمانی که شخص در حالت مستی به سر می‌برد قسمت‌های عمده‌ای از حواس او تحت تأثیر ماده مسکر فاقد هرگونه کارکردی روشن و واضح است و به محض اینکه حالت مستی او ناپدید می‌شود، بلافاصله حواس وی به حالت طبیعی خویش بازمی‌گردند.

#### ۴-۶. طرحواره نیرو - قدرتی

با مشاهده و درک نیروهای موجود در طبیعت و تأثیر آنها بر روی هم در ذهن شکل می‌گیرد و شامل طرحواره‌هایی چون: توانایی، اجبار، مانع، رفع مانع، انحراف و مقاومت است (Evans & Green, 2006: 190). طرحواره توانایی با تجربه حاصل از مشاهده اعمال، انرژی موجودات در انجام امور در ذهن شکل می‌گیرد (Evans & Green, 2006: 189). طرحواره‌های قدرتی از چگونگی برخورد انسان به مانع و حالت‌های مختلفی که در پی آن برای او متصور است، الگوهای تصویری در ذهن ترسیم می‌کند که به کمک آنها تجارب انتزاعی قابل درک شوند. جانسون سه



حالت مختلف را در برخورد با موانع در نظر می‌گیرد. در نوع نخست در مسیر حرکت مانعی پیش می‌آید که ادامه حرکت را ناممکن می‌سازد (جانسون، ۱۳۹۷: ۱۰۵-۱۰۲).

#### الف) نیروی متقابل

انسان در روند زندگی خود با دو نیروی متضاد که در برابر هم قرار گرفته و در برخورد با یکدیگر به مثابه سدی عظیم هستند روبه‌روست که هیچ یک از این طرفین نمی‌تواند دیگری را از صحنه کارزار حذف و یا خارج کند. انسان در میان تجربیات حسی پیرامون خود دریافته است که اگر شیء‌ای تحت تأثیر نیروی خارجی قرار بگیرد، باید در برابر آن مقاومت کند (روشن و دیگران، ۱۳۹۲: ۸۶). تعامل ما با نیروهای موجود موجب اشکال مختلف طرحواره نیرو در نظام شناختی می‌شود (رضایی و کاظمی حسن‌آبادی، ۱۴۰۰: ۳۱۹).

#### ب) توانایی

نیرو داشتن و یا کمبود نیرو از مقوله‌های تجربی انسان است که طرحواره توانایی را شکل می‌دهند (روشن و دیگران، ۱۳۹۲: ۸۸). هنگام کاربرد این‌گونه طرحواره‌ها، انسان تجربه‌ای از مواجه شدن با موقعیت‌های مختلفی دال بر وجود یا عدم وجود نیرو و توانایی در درون خود احساس می‌کند و از آنجا که طرحواره‌های تصویری از بدن‌مند شدن تجربه نشأت می‌گیرند، این تجربه نیز از تعامل با اشیای اطراف ناشی می‌شود؛ مثلاً انسان می‌تواند اسلحه را از روی زمین بلند کند و با آن به هدف مشخص شده شلیک کند؛ اما توانایی بلند کردن یک کوه را ندارد. همین امر موجب ساخت و خلق یک طرحواره به نام طرحواره توانایی در ذهن انسان می‌شود؛ یک پدیده انتزاعی در ذهن با پدیده عینی قیاس شده و باعث ایجاد مفهومی در ذهن فرد سخنگو می‌گردد (پاک‌نژاد، ۱۳۹۶: ۱۲۸).

#### د) جذب

آهن‌ربا براده‌های آهن را به خود جذب می‌کند، جارو برقی گرد و خاک و آت و آشغال را به داخل خود می‌کشد و وقتی ما به هوا می‌پریم، زمین ما را به طرف خود به پایین می‌کشاند. یک ساختار رایج طرحواره‌ای برای جذب وجود دارد که میان این تجربه‌ها مشترک است. وقتی ما از لحاظ فیزیکی احساس می‌کنیم فرد دیگری را به سوی خود جذب می‌کنیم نیز همین ساختار وجود دارد. این نیرو به معنای استاندارد، گرانشی (جاذبه‌ای) نیست؛ بلکه نوعی گرایش به سوی جسم دیگر است. این نیرو به معنای دقیق کلمه، در همین طرحواره زیر بنایی جذب شریک است (جانسون، ۱۳۹۷: ۱۱۰).

#### ه) انسداد یا مانع

طرحواره انسداد از تجربه انسان در مسیری که با آن مواجه شده تصویری انتزاعی ساخته و از تجاربی که از ویژگی‌های ساختاری مختلفی از جمله فیزیکی، زیستی و شناختی اوست، تأثیر می‌پذیرد؛ بر همین اساس، این طرحواره‌ها بر پایه این تجارب شکل می‌گیرند و به ذخیره شدن ساخت تصویری در ذهن فرد گویش‌ور می‌انجامند و در ادامه حصول شناخت را در ذهن فرد سخنگو در پی خواهند داشت؛ برای نمونه می‌توان برخورد شیء با شیء دیگر و کوبیدن میخ به سطحی محکم مانند یک دیوار را مثال زد (پاک‌نژاد، ۱۳۹۶: ۱۲۹).

## ۴-۶-۱. هَامُور مَا يَدْخُلُ وَلَا يُخَلِّي السَّمَكُ يَدْخُلُونَ (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۱۲۰)

ترجمه: هامور خودش وارد (قفس‌های مخصوص صید) نمی‌شود و نمی‌گذارد بقیه ماهی‌های کوچک نیز وارد آن شوند.

این ضرب‌المثل هنگامی به کار می‌رود که فردی نه خودش برای دیگران خیر دارد و نه می‌گذارد خیر دیگران شامل حال بقیه شود. در این مثال طرحواره مانع که گونه‌ای از طرحواره نیرو-قدرتی است مطرح است چراکه با وارد نشدن هامور به داخل قفس و سد راه شدن دیگر ماهی‌ها به سبب عظیم‌الجثه بودن آن، نیز نمی‌توانند وارد قفس‌های صید شوند و البته در اینجا با رفع مانع مواجه نیستیم چراکه هامور پیوسته همان‌جا می‌ماند.

## ۴-۶-۲. اللی ما یرضی بجززیه یرضی بجززیه وخروف (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۲۷۶)

ترجمه: کسی که راضی نمی‌شود پشم گوسفندش را به کسی بدهد در آخر راضی می‌شود پشم گوسفند به همراه یک گوسفند را به کسی بدهد.

این ضرب‌المثل اشاره به آن دارد که افراد در اثر جبر حاضرند کاری را که به آن تمایل ندارند در حد فراتر از حد انتظار ما انجام دهند، در اینجا فردی که حاضر نیست پشم گوسفند خود را به کسی بدهد در اثر جبر به ناچار قبول می‌کند که پشم گوسفند را به همراه یک گوسفند دیگر به فردی بدهد.

در این مثال طرحواره اجبار و رفع مانع هر دو مطرح هستند؛ چراکه راضی نشدن فرد به اینکه گوسفندش را در اختیار ما قرار دهد نوعی مانع است و بعد که با استفاده از اجبار هم گوسفند و هم پشم گوسفند دیگری را در اختیار ما قرار می‌دهد هم طرحواره نیرو - قدرتی نوع رفع مانع و هم طرحواره نیرو- قدرتی از نوع اجبار را در بردارد.

## ۴-۶-۳. مدّاح نفسه پیاله رفسه (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۲۴۵)

ترجمه: کسی از خودش تعریف می‌کند لگد می‌خورد (ناسزا می‌شنود)

این ضرب‌المثل در لهجه اهوازی مانند دارد: الحمّاد نفسه ذمّام نفسه (یابری، ۱۳۸۵: ۴۴). این ضرب‌المثل برای نکوهش خودستایی به کار می‌رود؛ چراکه رابطه با افراد خودشیفته بسیار دشوار و طاقت فرساست و سلامت روانی ما را تحت تأثیر قرار می‌دهد. افراد خودشیفته، خودشان را در قالب بزرگ‌ترین افرادی توصیف می‌کنند که نظیرش تابه‌حال به دنیا نیامده است و واقعاً به این مساله معتقدند، به همین سبب است که فرد خودستا و خودشیفته مورد آماج دشنام و نکوهش دیگران قرار می‌گیرد.

این ضرب‌المثل اشاره به آن دارد که افراد در اثر جبر حاضرند کاری را که به آن تمایل ندارند انجام دهند، در این مثال طرحواره اجبار و توانایی و رفع مانع وجود دارد، بنابراین در اثر اجبار و توانایی فرد خودستا مجبور است از خود تعریف نکند و دست از خودستایی بردارد، بنابراین با رفع مانع مواجه‌ایم.

## ۴-۶-۴. سمّ الرّیاییل باسامیهّا عن تاكلک باثامیهّا (اسلیم والهاشمی، ۲۰۱۵: ۲۴۵)

ترجمه: مردها را با اسم‌های خودشان صدا بزن و به آن‌ها توهین نکن تا تو را ندرند.

این ضرب‌المثل اشاره به آن دارد که افراد در اثر جبر حاضرند کاری را که به آن تمایل ندارند انجام دهند. در این مثال طرحواره اجبار و توانایی وجود دارد، توانایی از آن جهت که به توانمندی آقایان اشاره دارد و اجبار چون مردم به جهت ترس از خشم و غضب آقایان مجبورند به آنها احترام بگذارند و آنان را با اسامی نیکو صدا بزنند.

##### ۵. نتیجه

این مقاله کوشیده است تا بر اساس دیدگاه لیکاف و ایوانز ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی و همچنین چگونگی معرفی بهینه مفاهیم تصویری بررسی و صحت این مدل سنجیده شود. پس از بررسی شواهد مشخص گردید که ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی نشان می‌دهد که انواع کلی طرحواره‌های ارائه‌شده از سوی لیکاف و ایوانز در ضرب‌المثل‌های یاد شده یافت می‌شود. از مجموع ۲۲ ضرب‌المثل انتخاب‌شده از کتاب «الرمسة الإماراتية» طرحواره حرکتی ۳۰ درصد، طرحواره ظرف بودگی ۲۲ درصد، طرحواره قدرتی ۱۷ درصد، طرحواره انطباق ۱۳ درصد و طرحواره‌های پیوستگی و شکافت هر کدام ۹ درصد را به خود اختصاص داده‌اند. ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی مبنی بر طرحواره حرکتی و طرحواره ظرف بودگی بالاترین درصد فراوانی را در میان ضرب‌المثل‌های یاد شده داشته‌اند و این امر می‌تواند توجیهی شناختی داشته باشد. فراوانی طرحواره‌های حرکتی و ظرف بودگی در ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی نشانگر نگاه خاص گویندگان آن به پدیده‌های اطراف و افزودن حجم و حرکت به پدیده‌های انتزاعی است که سبب ایجاد ارتباط مؤثرتر و درک بیشتر مفاهیم می‌شود. تمام شواهد بررسی‌شده در این مقاله گویای آن است که تعامل تجربه و محیط پیرامون، موقعیت‌های جغرافیایی، سبک و سیاق زندگی، عناصر محیط‌زیست آدمی، کسب و کار و تجارت می‌تواند در شکل‌گیری طرحواره‌های انتزاعی و طرحواره‌های تصویری نقش ارزنده‌ای را در گفتار مخاطبان ایفا سازد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که نخست حرف‌های جر «علی و فی» یک معنای پیش نمونه‌ای و کانونی دارند که به ترتیب مفهوم (بر-در) را تبیین می‌کنند. حرف جر «علی» یکی از حروف مکانی و روشن‌ترین معنای آن بیان قرار گرفتن دو عنصر فیزیکی روی هم است. طبق کارکرد حرف «علی» در ضرب‌المثل‌های لهجه اماراتی نوعی مکانمندی مفاهیم انتزاعی تصویرسازی شده است که انسان می‌تواند از طریق توجه به رابطه تصویری نشأت گرفته از این حرف، مقصود گوینده کلام را به شکل تجسم‌یافته پیش روی خود احساس کند. حرف‌های جر «علی و فی» هنگامی که در هیچ بافت زبانی هم قرار نگیرند، این معنا را به همراه دارند. هر چند وقتی در بافت‌های مختلف به کار می‌روند، دچار توسعه در معنا می‌شوند، به این معنا که در نتیجه تأثیرات واژه‌های همنشین، معانی دیگری غیر از آن معنای کانونی، پیرامونشان شکل می‌گیرند. این قواعد می‌تواند در سه شکل (انطباق)، (پدیده فعال) و (انعطاف‌پذیری) گسترش معنا را نشان دهند. گسترش معنا در قالب طرحواره‌های تصویری، در شکل انعطاف‌پذیری معنا قابل بررسی است؛ یعنی برای درک مفاهیم، یک واژه متناسب با بافت، با وجود حفظ اصالت در معنای پیش نمونه‌ای، معانی دیگر را پذیرا می‌شود. در این میان، علاوه بر همبستگی با معنای پیش نمونه‌ای، معانی مستقل دیگری به عنوان معنای

استعاری به وسیله آن قابل دریافت است. دوم، این دو واژه «علی و فی» مفاهیم ارزشی مثبت از قبیل برکت، قدرت، عظمت، علو مقامی، زیبایی، غالبیت و محافظت را با تکیه بر مفهوم مبدأ که ناشی از تصورات مکانی است، مفهوم‌سازی می‌کند. سوم، جایگاه انسان در هستی تعیین‌کننده مفهوم مبدأ یا همان طرحواره‌های تصویری است؛ زیرا انسان همه چیز را در مقایسه با خود و موقعیت و جایگاه خود می‌سنجد و بر همین اساس مفاهیم انتزاعی و ارزشی را تبیین می‌کند.

طرحواره نیرو- قدرتی از نوع اجبار، رفع مانع و توانایی در این ضرب‌المثل‌ها به چشم می‌خورد که بیانگر مبارزه‌طلبی برخی از افراد قوم یادشده و متوسل شدن آنها به جبر برای برخی از مسائل حل‌ناشدنی است. طرحواره همسانی (انطباق و این‌همانی) نیز به علاقه آنها برای درک بهتر امور از طریق تشابه و همسانی اشاره دارد. طرحواره اتحاد نیز بیانگر اتحاد و وفاداری افراد این قوم به خویشان و نزدیکان است. طرحواره شکاف در این ضرب‌المثل‌ها حاکی از تمایل برخی از افراد قوم یادشده در نشان دادن زور و قدرت دارد. افزون بر این، میان طرحواره‌های موجود، همبستگی معناداری وجود دارد که این امر به ویژه میان طرحواره اتحاد و ظرف بودگی و نیز طرحواره حرکتی و نیرو-قدرتی هویداست؛ به گونه‌ای که نمی‌توان برخی ضرب‌المثل‌ها را صرفاً فقط در یک طیف و گروه جای داد.

### منابع

- اسلمی، ناصر و عائشة الهاشمی (۲۰۱۵)، *رسمة (مدخل إلى دراسة العامية والثقافة الإماراتية)*، نشر فی دولة الإمارات العربية المتحدة، دارالكتاب للنشر والتوزيع.
- افراشی، آریتا (۱۳۹۶)، *مبانی معناشناسی شناختی*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- الیوسی، حسن (۱۹۸۱)، *زهر الأکم فی الأمثال والحکم، التحقیق: محمد حجی و محمد الأخضر، دار البيضاء (المغرب)، دار الثقافة*.
- باقرآبادی، شهریار و همکاران (۱۳۹۹)، «کاربرد طرحواره‌های تصویری در سروده‌های سهراب سپهری و خلیل حاوی (بر اساس نظریه معناشناسی شناختی)»، *ادب عربی*، سال ۱۲، شماره ۴، صص ۱۸-۱.
- پاک‌نژاد، محمد و همکاران (پاییز ۱۳۹۶)، «بررسی طرحواره‌های موجود در ضرب‌المثل‌های شمال خوزستان در گویش دزفولی»، *فصلنامه علمی-پژوهشی زبان پژوهی دانشگاه الزهراء (س)*، سال نهم، شماره ۲۴، صص ۱۴۰-۱۱۱.
- پالمر، فرانک (بی‌تا)، *نگاهی تازه به معنی‌شناسی*، ترجمه کورش صفوی، چاپ دوم، تهران، بینا.
- پهلوان نژاد، محمدرضا، (۱۳۹۱)، «بررسی قیاس و استعاره شناختی در «هفت‌خان رستم» شاهنامه فردوسی»، *مجموعه مقالات هشتمین همایش زبان‌شناسی ایران*، جلد اول، تهران، دانشگاه علامه طباطبائی.
- تک تبار فیروزجائی، حسین و همکاران (۱۳۹۷)، «تحلیل طرحواره‌های تصویری ضرب‌المثل‌های فرآند الأدب و نقش آن در انعکاس فرهنگ»، *دو ماهنامه علمی-پژوهشی جستارهای زبانی*، د ۹، ش ۴ (پیاپی ۴۶)، صص ۲۲۶-۲۰۱.
- توکّل نیا، مریم و ولی‌لله حسومی (۱۳۹۷)، «بررسی شبکه معنایی حرف جر (علی) در قرآن با رویکرد شناختی»، *علوم و قرآن حدیث*، شماره ۲۸، صص ۲۲۸-۲۰۳.
- تیلور، جان آر و جانت لیتل مور (۱۳۹۶)، *زبان‌شناسی شناختی*، ترجمه وجیهه فرشی، نجمه فرشی، ویراستار و ناظر علمی: دکتر آریتا افراشی، تهران، نشر نویسه پارسی.
- جانسون، مارک (۱۳۹۷)، *بدن در ذهن: مبانی جسمانی معنا، تخیل و استدلال*، ترجمه جهان‌شاه میرزابیگی، تهران، آگاه.

- جمشیدی، فاطمه و مهین ناز میر دهقان (۱۴۰۰)، «بررسی طرحواره‌های ذهنی موجود در ضرب‌المثل‌های تهرانی (کتاب قند و نمک)»، *دو فصلنامه روایت‌شناسی*، سال ۵، شماره ۱۰، صص ۱۴۹-۱۱۹.
- حرانی، ابن شعبه (۱۳۸۲)، *تحف العقول*، ترجمه احمد جنتی، تهران، امیرکبیر.
- راسخ مهند، محمد (۱۳۹۳)، *درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی: نظریه‌ها و مفاهیم*، چاپ چهارم، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۷۴)، *مفردات ألفاظ قرآن*، ترجمه غلامرضا خسروی، تهران، مرتضوی.
- رضائی، حدائق؛ و الهام کاظمی حسن‌آبادی (۱۴۰۰)، «بازنمود طرحواره‌های تصویری در توصیفات کودکان بینا و نابینا در زبان فارسی در دو گروه سنی (۸-۶ و ۱۰-۸ سال)»، *مجله زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، سال سیزدهم، شماره ۴، صص ۳۲۸-۲۹۹.
- روشن، بلقیس و لیلا اردبیلی (۱۳۹۲)، *مقدمه‌ای بر معناشناسی شناختی (مجموعه نشانه‌شناسی و زبان‌شناسی ۱۴)*، تهران، نشر علم.
- روشن، بلقیس؛ یوسفی راد، فاطمه، شعبانیان (۱۳۹۲)، «مبنای طرحواره استعاره‌های موجود در ضرب‌المثل‌های شرق گیلان»، *مجله زبان‌شناخت، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ش ۲، صص ۹۴-۷۵.
- الشعراوی، محمد متولی (۱۹۹۱)، *تفسیر الشعراوی*، القاهرة، مجمع البحوث الإسلامية.
- شیخ سنگ تجن، شهین، (۱۳۹۶)، «بررسی طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های گویش تالشی در چهارچوب معنی‌شناسی شناختی»، *دو فصلنامه علمی- پژوهشی زبان‌شناخت (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)*، سال هشتم، شماره دوم، صص ۱۱۳-۱۰۳.
- صفوی، ۱۳۸۶ کورش (۱۳۸۶ ش)، *آشنایی با معنی‌شناسی*، تهران، پژوهش‌های کیوان.
- صفوی، کوروش (۱۳۸۲)، «بحثی درباره طرحواره‌های تصویری از دیدگاه معنی‌شناسی شناختی»، *نامه فرهنگستان*، سال ۶، شماره ۱.
- صفوی، کوروش (۱۳۸۳)، *درآمدی بر معنی‌شناسی*، چاپ دوم، تهران، انتشارات سوره مهر (حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی).
- عریف، نسرين توفیق (۲۰۱۳)، «الصور التعبيرية في الأمثال الشعبية الحجازية؛ كمدخل لتصميم لوحات فنية معاصرة»، رسالة لنيل درجة الماجستير في قسم التربية الفنية، شحنة حسنی حسین محمود، جامعة أم القرى، المملكة العربية السعودية.
- العسكري، أبو هلال (۱۹۸۸)، *جمهرة الأمثال*، ط ۲، بیروت، دار الجیل.
- عضو امینیان، نگار و همکاران (۱۴۰۰)، «معنی‌شناسی شناختی عدم در معارف بهاء‌اولاد»، *فصلنامه ادیان و عرفان*، سال پنجاه و چهارم، شماره دوم، صص ۴۱۶-۳۹۹.
- قائمی، مرتضی؛ اختر ذوالفقاری (۱۳۹۵)، «طرحواره‌های تصویری در حوزه سفر دنیوی و اخروی از زبان قرآن»، *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های ادبی- قرآنی*، سال ۴، شماره ۳.
- گرجامی، جواد و عادل آزاد دل (۱۳۹۷)، «بررسی مفهوم فناپذیری دنیا در شعر حضرت علی (ع) بر اساس الگوی بدن مندی شناخت در نظریه معناشناسی شناختی»، *ادب عربی*، سال ۱۰، شماره ۲، صص ۲۲۵-۲۰۷.
- گیرتس، دیرک (۱۳۹۸ ش)، *نظریه‌های معنی‌شناسی واژگانی (از سری کتاب‌های نگین‌های زبان‌شناسی ۱۳)*، ترجمه کورش صفوی، چاپ سوم، تهران، نشر علمی.
- لاینز، جان (۱۳۸۵ ش)، *مقدمه‌ای بر معناشناسی زبان‌شناختی*، ترجمه حسین واله، چاپ سوم، تهران، گام نو.
- لیکاف، جورج، (۱۴۰۰)، *قلمروی تازه علوم شناختی (آنچه مقوله‌ها درباره ذهن فاش می‌کنند)*، کتاب یکم، ترجمه جهان‌شاه میرزاییگی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات آگاه.
- محمد سلیمان، ابوالقاسم (۲۰۱۲)، *الإستشهاد بالأمثال في النحو العربي؛ دراسة تحليلية تطبيقية على شرح الأسموني على ألفية ابن مالك*، بحث تکمیلی مقدم لنیل درجة الماجستير في اللغة العربية، ولید محمد صالح، جامعة المدينة العالمية: ماليزيا.

موسوی بفرویی، سید محمد و مریم توکل نیا (۱۳۹۸)، «بررسی استعاره‌های مفهومی و طرحواره‌های تصویری ظرف «فوق» در زبان نهج البلاغه»، *فصلنامه زبان پژوهی دانشگاه الزهراء*، سال یازدهم، شماره ۳۲، صص ۴۹-۷۶.

ناصر و دیگران (۱۳۹۵)، «بررسی و نقد مبانی ادبی ابن تیمیة در تفسیر قرآن»، *فصلنامه پژوهش‌های ادبی-قرآنی*، سال ۴، شماره ۱، صص ۷-۳۲.

ویسی، الخاص و فاطمه دریس (۱۳۹۴)، «کاربرد طرحواره‌های تصویری در رباعیات وحشی بافقی از دیدگاه معناشناسی»، *فصلنامه زیباشناسی ادبی*، سال دوازدهم، شماره ۲۳، صص ۱-۱۷.

هال، رابرت اندرسن (۱۳۸۱ ش)، *زبان زبان‌شناسی*، ترجمه دکتر محمدرضا باطنی، چاپ سوم، تهران، علمی و فرهنگی.

یابری، توفیق (۱۳۸۵)، *ضرب‌المثل‌های عربی خوزستان با شرح فارسی*، قم، مؤسسه انتشارات حرم.

Afrashi, A. (2016). *Basics of Cognitive Semantics*. Tehran, Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian].

Al-Askari, A. H. (1988). *Collection of proverbs, 2nd edition*. Beirut, Dar Al-Jeel. 2nd edition, Beirut, Dar Al-Jeel. [In Arabic].

Al-Shaarawy, M. M. (1991). *Interpretation of Al-Shaarawi*. Cairo, Islamic Research Academy. [In Arabic].

Al-Yusi, H. (1981). *Zahr al-Akum in Proverbs and Wisdom*. Investigated by: Muhammad Haji and Muhammad al-Akhdar, Dar al-Bayda (Almighrib), Dar al-Thaqafa. [In Arabic].

Arif, N. T. (2013). *Expressive images in Hijazi popular proverbs; As an introduction to designing contemporary artistic paintings*. A dissertation to obtain a master's degree in the Department of Art Education, Hosni Hussein Mahmoud Shipment, Umm Al-Qura University, Kingdom of Saudi Arabia. [In Arabic].

Bagharabadi, S. et al. (2019). The use of image schemas in the poems of Sohrab Sepehri and Khalil Dhawi (based on the theory of cognitive semantics). *Arabic Literature Journal*, 12(4), 1-18. [In Persian].

Cieslicka, Anna (2002). "Comprehension and Interpretation of Proverbs in L2", *studia Anglica Posnaniensia: International Review of English studies*.

Evans, V. and Green, (2006), *Cognitive Linguistics An Introduction*. Edin burgh University press.

Evans, Vyvyan, k. Benjamin Bergen, and jorg Zinken (eds) (2007). "The cognitive Linguistics Enterprise: An overview", *The Cognitive Linguistics Reader, Equinox*. Publishers. P: 263-266.

Gererts, D. (2018). *Theories of lexical semantics (from the book series of Linguistic Gems 13)*. Translated by: Koresh Safavi, third edition, Tehran, scientific publication.

Gerjami, J. & Azad Del, A. (2017). Investigating the concept of the mortality of the world in the poetry of Hazrat Ali (ع) based on the corporeal model of cognition in the theory of cognitive semantics. *Journal of Arabic Literature*, 10(2), 225-207. [In Persian].

Ghaemi, M. Zulfiqari, A. (2016). Image schemas in the field of worldly and afterlife travel from the language of the Qur'an. *Scientific-Study Quarterly, Researches of Literary-Quranic*, 4(3). [In Persian].

- Gibbs, Jr., W. Raymond, M. D. Johnson and H. L. Colston (1996). "How to study proverb Understanding", *Metaphor & Symbol*, Vol. 11, Issue3.
- Hall, R. A. (2002). *Linguistics language*. Translated by: Dr. Mohammad Reza Batani, third edition, Tehran, Scientific and Cultural Publishing Company.
- Harrani, I. S. (2003). *Masterpieces of the mind*. Translated by: Ahmad Jannati, Tehran, Amir Kabir. [In Arabic].
- Honeck, R. P., & Temple, J. G. (1994). Proverbs: The Extended Conceptual Base and Great Chain Metaphor Theories. *Metaphor & Symbolic Activity*, 9 (2), 85-112.
- Jamshidi, F. & Mir Dehghan, M. N. (2021). Investigating mental schemas in Tehrani proverbs (Sugar and Salt Book). *Bi-Quarterly of Narratology*, 5(10), 119-149. [In Persian].
- Johnson, M. (2017). *The Body in the Mind: The Physical Basis of Meaning, Imagination, and Reasoning*. Translated by Jahanshah Mirzabeigi, Tehran, Agah. [In Persian].
- Katz, Albert N. (1999). "Proverb in Mind" (Book Review), *Metaphors & Symbols*, Vol. 14, Issue1.
- Lake off, G. and Turner, (1987). *Woman, Fire and Dangerous Things*. What Categories Reveal About the mind. Chicago: University of Chicago press.
- Lakoff, J. (2021). *A new realm of cognitive science (What categories reveal about the mind)*. The first book. Translated by: Jahanshah Mirza Begi, 4th edition, Tehran, Agah Publications. [In Persian].
- Langaker, R.w. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*, Vol.1.1. Stanford University Press.
- Lines, J. (2015). *An introduction to linguistic semantics*. Translated by: Hossein Valeh, third edition, Tehran, Gam-e-Nou. [In Persian].
- Mousavi Bafroei, S. M. & Tokelnia, M. (2018). Investigating conceptual metaphors and imagery schemas of the container "above" in Nahj al-Balaghah language. *Quarterly of Al-Zahra University Linguistics*, 11(32), 76-49. [In Persian].
- Muhammad Suleiman, A. (2012). *Citing proverbs in Arabic grammar; An applied analytical study on Al-Ashmouni's explanation of Alfyyah-Ibn-Malik*. Supplementary research submitted to obtain a master's degree in the Arabic language, Walid Muhammad Saleh. Al-Madinah International University: Malaysia. [In Arabic].
- Naseh et al. (2015). Investigating and criticism of Ibn Taymiyyah's literary foundations in the interpretation of the Qur'an. *Quarterly of Literary-Quranic Researches*, 4(1), 7-32. [In Persian].
- Ozv Aminyan, N. et al. (2021). Cognitive semantics of wisdom inexistence of Baha'u'ald. *Quarterly of Religions and Mysticism*, 54(2), 416-399. [In Persian].
- Paknejad, M. et al. (2016). Investigation of schemas in the proverbs of North Khuzestan in the Dezfuli dialect. *Scientific-Research Quarterly of Linguistics of Al-Zahra University*, 9(24), 111-140. [In Persian]

- Palmer, F. (1981). *A New Look at Semantics*. Translated by Koresh Safavi, second edition. Tehran.
- Pehlvan Nejad, M. R. (2013). *Analyzing Analogies and Cognitive Metaphor in "Heft Khan Rostam" of Ferdowsi's Shahnameh*. Proceedings of the 8th Iran Linguistics Conference, Volume 1, Tehran, Allameh Tabatabai University. [In Persian].
- Ragheb Esfahani, H. M. (1995). *Vocabulary words of the Quran*. Translated by: Gholamreza Khosravi, Tehran, Mortazavi. [In Persian].
- Rasakh Mohammad, M. (2014). *An introduction to cognitive linguistics: theories and concepts*. 4th edition, Tehran. Organization of studying and compiling humanities books of the universities. [In Persian].
- Rezaei, H. & Kazemi Hassanabadi, A. (2021). Representation of imagery schemas in descriptions of sighted and blind children in the Persian language in two age groups (6-8 and 8-10 years). *Journal of Khorasan Linguistics and Dialects*, 13(4), 328-299. [In Persian].
- Roshan, B. & Ardabili, L. (2012). *An introduction to cognitive semantics (Semiotics and Linguistics Series 14)*. Tehran, Nasher Alam. [In Persian].
- Roshan, B. Yousefi Rad, Shabaniyan, F. (2012). The basis of the schema of metaphors in the proverbs of East Gilan. *Cognitive Language Journal, Humanities and Cultural Studies Research Institute*, 2(1), 75-94. [In Persian].
- Safavi, K. (2003). A discussion about image schemas from the perspective of cognitive semantics. *Farhangistan Letter*, 6(1). [In Persian].
- Safavi, K. (2004). *An introduction to semantics, second edition*. Tehran, Surah Mehr Publications (artistic field of Islamic Propaganda Organization). [In Persian].
- Safavi, K. (2007). *Acquaintance with semantics*. Tehran, Pajhwok Kivan. [In Persian].
- Sheikh Seng Tajen, Sh. (2016). Investigating imagery schemas in Talashi dialect proverbs in the framework of cognitive semantics. *Scientific-Research Bi-quarterly of cognitive language (Research Institute of Humanities and Cultural Studies)*, 8(2), 103-113. [In Persian].
- Slim, N. & Al-Hashemi, A. (2015). *Ramsa (An introduction to the study of colloquial and Emirati culture)*. Published in the United Arab Emirates, Dar Al-Kitab Publishing and Distribution. [In Arabic].
- Taktabar Firouzjaj, H. et al. (2017). Analysis of imagery schemas of literary proverbs and their role in the reflection of culture. *Scientific-Research Bi-monthly of language essays*, D9, 4(46), 226-201. [In Persian].
- Tawakolnia, M. & Hasoumi, W. A. (2017). Investigating the semantic network of the letter Jar (Ali) in the Qur'an with a cognitive approach. *Science and Quran Hadith*, 28(1), 228-203. [In Persian].
- Taylor, J. R. & Littlemore, J. (2016). *Cognitive Linguistics*. Translated by: Vajihe Farshi and Najmeh Farshi, editor and scientific



- supervisor: Dr. Azita Afrashi, Tehran, Parsi Publishing House. [In Persian].
- Veisi, Al-Kh & Drees, F. (2014), The use of imagery schemas in Vahshi Bafghi's quatrains from the perspective of semantics. *Literary Aesthetics Quarterly*, 12(23), 1-17. [In Persian].
- Yabri, T. (2006). *Arabic proverbs of Khuzestan with Persian explanation*. Qom, Haram Publications Institute. [In Persian].

